

Marek Nowacki

ŚWIEBODZIŃSKI KRĄG RODZINNY MARTINA AGRICOLI

Martin Agricola (właśc. Martin Sore), wczesnoprotestancki pedagog, kompozytor i teoretyk muzyki, jest postacią znaną, szczególnie w środowisku historyków muzyki i Kościoła oraz regionalistów¹. W dotychczasowych studiach nad jego biografią kilka kwestii wzbudzało kontrowersje, m.in. data i miejsce urodzenia oraz źródła wykształcenia muzycznego. Pozostawiając na marginesie te zagadnienia, w znacznej części rozstrzygnięte w pracy Heinza Funcka² i idąc jego tropem, przyjrzymy się lokalnym, świebodzińskim świadectwom pochodzenia magdeburskiego kantora oraz bytności jego rodziny w mieście. Będzie to zarazem próba wniknięcia w środowisko rodzinne Agricoli oraz pozycję społeczną i karierę jego bliższej i dalszej rodziny.

Ojcem Martina był prawdopodobnie Hans „Sorow”, którego poznajemy ze wzmianek z lat 1489 i 1501 w świebodzińskiej księdze sądowej i którego w 1518 roku, w innym zapisie z tej księgi, nazwano Hansem „Sore” i szwagrem Hansa Burggrafta³. Najstarszym reprezentantem drugiego pokolenia rodziny w Świebodzińsku był Kaspar, identyfikowany ze starszym bratem Martina, wspomniany po raz pierwszy w 1505 roku⁴. Spotykamy go również jako Kaspara „Soror” w 1530 roku w trakcie wydawania wyroku na Kaspara v. Schlichtinga z Jezior za zabójstwo mieszkańca wioski Niedźwiedz – Matza Welkera⁵. Jaką pełnił tu rolę, skoro został wymieniony wśród wpływowych osób: „szlachetnego, nieskazitelnego” Hansa v. Stentsch (Stentz) ze Szczañca⁶, „szlachetnego” Hansa Puscha⁷, z rodziny, której

¹ Zob. np. A. Brinzing, *Agricola Martin*, [w:] *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, hrsg. von L. Finscher, Personenteil I: Aa-Bae, Kassel/Stuttgart 1999, szp. 221-225; *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, hrsg. von F.W. Bautz, Bd. 1, Hamm 1990, szp. 60; H. Bartkowski, *Martin Agricola aus Schwiebus*, „Heimatkalender des Kreises Züllichau-Schwiebus” 1930, s. 46-47; idem, *Martin Agricola*, „Heimatkalender des Kreises Züllichau-Schwiebus” 1937, s. 80-83.

² H. Funck, *Martin Agricola. Ein frühprotestantischer Schulmusiker*, Wolfenbüttel 1933.

³ *Ibidem*, s. 3; Funck przyjmuje rok 1518 lub 1519 jako datę śmierci Hansa – *ibidem*, s. 13.

⁴ *Ibidem*, s. 4.

⁵ G. Zerndt, *Geschichte von Stadt und Kreis Schwiebus*, Tl. II, Schwiebus 1911, s. 200-201; por. M. Nowacki, *Powiat świebodziński – szkice historyczne*, Świebodziń 2002, s. 118-119.

⁶ O nim zob. A. Kiepert, *700 Jahre Stentsch*, „Heimatkalender des Kreises Züllichau-Schwiebus” 1936, s. 42 oraz *Jubileusz 50-lecia parafii pw. św. Anny w Szczañcu (historia – tradycje – zabytki)*, Szczañciec-Świebodziń 2001, s. 23.

⁷ Można go identyfikować z Hansem Puschem (Poschem), od 1522 r. dożywoćnym sołtysem

przedstawiciele pełnili od połowy XV wieku różne funkcje w radzie miasta⁸, w sądzie dworskim⁹ i byli również od początku tego stulecia sołtysami w pobliskiej klasztornej wiosce Grodziszcze¹⁰, oraz znanego wówczas świebodzińskiego mieszczanina – Bartholomäusa Sauera¹¹?

Skład personalny grona orzekającego nie przypomina wczesnych analogicznych decyzji w sprawach polubownych, gdy chodziło o zabójstwo, a jedna ze stron pochodziła ze stanu rycerskiego (szlachty). Zwykle zasiadali w nim przedstawiciele różnych szczebli władz lokalnych (samorządu miejskiego oraz organów okręgu), mając w ten sposób uprawnienia zbliżone do kompetencji późniejszego sądu dworskiego (*Hofgericht, Hofgedinge*)¹² jako urzędu królewskiego. Bez wątplenia w analizowanym przypadku mamy już do czynienia z posiedzeniem tegoż sądu, w nieco rozszerzonym składzie, ponieważ znalazł się tu Hans II v. Stentsch (Stentzsch), reprezentujący miejscową szlachtę i będący prawdopodobnie wówczas starszym ziemskim weichbildem¹³. Kaspar „Soror” byłby natomiast jednym z dwóch, oprócz B. Sauera, ławników tego sądu (*Hofgerichtsschöppen*), któremu przewodniczył Hans Pusch jako sędzieja (*Hofrichter*)¹⁴. Zatem pierwszy znany nam przedstawiciel rodziny

wioski Grodziszcze – por. T. W a r m i n s k i, *Urkundliche Geschichte des ehemaligen Cistercienser-Kloster zu Paradies*, Meseritz 1886, s. 88 i G. Z e r n d t, *op. cit.*, Tl. I, Schwiebus 1909, s. 178.

⁸ *Ibidem*, s. 119-120 (lata 1462-1463).

⁹ O członkach sądu dworskiego z rodziny Pusch (Posch) – *ibidem*, s. 148 oraz J. S i n a p i u s, *Schlesischer Curiositäten*, Bd. I, Leipzig 1720, s. 740.

¹⁰ O funkcji sołtysa w Grodziszczu – zob. T. W a r m i n s k i, *op. cit.*, s. 70-71 (1417 r.), s. 86 (1506 r.) oraz G. Z e r n d t, *op. cit.*, s. 140 (1451 r.).

¹¹ Jako Barthela Sauera poznajemy go w 1524 r., kiedy czyni donację na rzecz kościoła parafialnego (G. Z e r n d t, *op. cit.*, s. 178); następnie jako magister Bartholomäus Sauer reprezentuje radę w 1527 r. (*ibidem*, Tl. II, s. 200; tu błędna sugestia autora o pełnieniu przez niego funkcji proboszcza – por. również *ibidem*, s. 210); w 1534 r. zostaje burmistrzem i sprawuje ten urząd do 1541 r., będąc zdecydowanym przeciwnikiem reformacji i religii luterańskiej (*ibidem*, s. 204-205, 209); wymieniający go dwukrotnie jako burmistrza S.G. K n i s p e l (*Geschichte der Stadt Schwiebus*, Züllichau [1765], s. 122 i 211) podaje przed nazwiskiem inicjalne „M.” (podobnie J. S c h i c k f u s s, *New Vermehrte Schlesische Chronica*, Jehna-Breßlaw 1625, s. 164), co miało oznaczać „magister”, a nie być ewentualnym skrótem imienia „Martin”, jak podaje H. B e r t h o l d (*Die Geschichte der Kirche zu Schwiebus*, Barmen [1891], s. 8).

¹² Por. np. sprawę o zabójstwo Hantsche Knebela (1457 r.), rozpatrywaną w obecności burmistrza, rady i kapitana zamku – G. Z e r n d t, *op. cit.*, Tl. I, s. 118-119; pozostaje dla nas niejasne, dlaczego w takich przypadkach nie obradował w 2. poł. XV w. sąd dworski, skoro już w 1451 r. słyszemy o jego sędzi i ławnikach – zob. *ibidem*, s. 140; prawdopodobnie jednak dopiero rok 1475 należy uznać za datę powołania właściwego sądu dworskiego w Świebodziźnie – *ibidem*, s. 148.

¹³ Zob. J. S i n a p i u s, *op. cit.*, s. 931.

¹⁴ O wyłanianiu, składzie i kompetencjach sądu dworskiego – zob. S.G. K n i s p e l, *op. cit.*, s. 211; następcą H. Puscha (1532 r.) był prawdopodobnie Barthel Peysser – zob. Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Kolekcja dokumentów miejskich (dalej: APZG), sygn. 190D; G. Z e r n d t, *op. cit.*, Tl. II, s. 197 podaje w jego przypadku datę ok. 1530 r. (jako Bartel Peyßer występuje on wraz siedmioma ławnikami sądu miejskiego!); por. H. F u n c k, *op. cit.*, s. 5 (1545 r. – sędzia Bartel Prisker).

Sore o bliżej określonej funkcji był w 1530 roku ławnikiem sądu dworskiego i stał wówczas dość wysoko w miejscowej hierarchii społecznej.

Kaspar zrzekł się w 1536 roku, na korzyść swego szwagra Paula Peschke, domu po Bartholomäusie Sore, nabył w roku następnym inny od Hansa Tauchwitza¹⁵ i pozostawił go po śmierci w 1543 roku swojej żonie Annie z synami Hansem i Georgiem. Obaj byli już trzecią, młodszą generacją przedstawicieli rodziny Sore w Świebodziźnie. O Hansie wiemy, że kupił w 1550 roku dom z zagrodą, a Georg z żoną uczynili dwa lata później darowiznę na rzecz miejscowego przytułku dla biednych¹⁶.

Na podstawie wypisu z księgi kościelnej Świebodzina poznajemy w 1557 roku kolejnego nosiciela nazwiska Sore – Materna (Martina) „Sohre”, mistrza miejscowego cechu sukienników, który zmarł w pierwszą niedzielę po Wielkanocy (25 kwietnia)¹⁷. Nieco wcześniej mamy do czynienia z innym przedstawicielem rodziny Sore – Wolfem „Sohre”, mianowanym w miejsce Andreasa Zeidlera (Zeidlera) radnym miejskim w 1548 roku¹⁸ i obecnym w radzie do 1552 roku (Wolf „Sohr”), do czasu dziesiątkującej mieszkańców miasta epidemii¹⁹. Jako Wolff „Sohr” był on ponownie radnym (już z wolnego wyboru²⁰) i prowizorem kościelnym (*Kirchenvater*, *Kirchenälteste*)²¹, o którym wiemy na podstawie wspomnianej księgi kościelnej, że zmarł, pełniąc do śmierci oba stanowiska, 25 listopada 1568 roku²². Interesująca jest jego druga funkcja – starszego rady przy nowej ewangelickiej parafii dawnego kościoła katolickiego pw. św. Michała. Wśród kilku odnotowanych prowizorów tego kościoła w latach 1568-1580²³, Wolf Sohre jest pierwszym znanym z imienia, co świadczy niewątpliwie o znacznych zasługach dla miejscowej gminy ewangelickiej i zaufaniu wobec niego i jego rodziny.

¹⁵ Rodzina Tauchwitz (Tawcheriss, Tauchritz) jest dobrze znana w Świebodziźnie od połowy XV i w XVI w., m.in. Martin Tauchritz, radny i burmistrz przed 1530 r., który sprzedał miastu wioskę Salkau – zob. APZG, sygn. 188D, 190D i 193D oraz G. Z e r n d t, *op. cit.*, s. 197 i S.G. K n i s p e l, *op. cit.*, s. 250-251; por. H.Ch. S c h a l l, *Ahnenliste des Paul Klaembt aus Schwiebus in der Neumark*, „Archiv Ostdeutscher Familienforscher”, Bd. 13, Juli 1996, Lieferung 10/11, s. 329.

¹⁶ H. F u n c k, *op. cit.*, s. 4; chodzi prawdopodobnie o szpital św. Anny, istniejący w mieście od 1443 r. – zob. S.G. K n i s p e l, *op. cit.*, s. 16.

¹⁷ G. Z e r n d t, *op. cit.*, s. 213 – w oryginale: „Sonntag Quasimodogeniti” (*Quasi modo geniti*).

¹⁸ *Ibidem*, s. 212.

¹⁹ G. Z e r n d t, *op. cit.*, Tl. II, s. 209-210 oraz S.G. K n i s p e l, *op. cit.*, s. 212.

²⁰ Zob. *ibidem*, s. 42 oraz G. Z e r n d t, *op. cit.*, s. 226-228.

²¹ Pojęcia używane w XVI i w końcu XVII w. (por. S.G. K n i s p e l, *op. cit.*, s. 157: „Kirchenvater” – rok 1687); w odniesieniu do Kościoła katolickiego i w okresie pruskim (po 1740 r.) stosowano określenie „Kirchenvorsteher” – zob. *ibidem*, s. 22 i 25 oraz H.Ch. S c h a l l, *op. cit.*, s. 318 i 322.

²² G. Z e r n d t, *op. cit.*, s. 213; H. F u n c k, *op. cit.*, s. 4.

²³ G. Z e r n d t, *op. cit.*, s. 213-214 i 216.

Za pierwszego Sore, który zdobył wykształcenie wyższe, uchodzić może Michael „Sore”, immatrykulowany na uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą w 1547 roku²⁴, następnie w 1555 roku wymieniony wśród ławników sądu miejskiego oraz sześć lat później kupujący ogród na północnym przedmieściu miasta, zwanym Tragsheim (Tragheim)²⁵.

Od 1577 roku w radzie miejskiej zasiadał Caspar „Sohre”²⁶ (wcześniej, w latach 1571-1572, ławnik sądu miejskiego²⁷), reprezentujący, wraz z Michaelem, czwartą generację rodziny Sore, którego spotykamy ponownie w roli rajcy w latach 1588-1592²⁸. Jest on równocześnie drugim znanym nam przedstawicielem rodziny w tym organie władzy w okresie od 1548 do 1577 roku.

W międzyczasie pojawił się w źródłach Wolfgang Sore („Wolfgangus Soreus”), o pokolenie młodszy od Caspara. Na początku swojej kariery, po studiach we Frankfurcie (1574 r.)²⁹, według wypisu z księgi kościelnej, Wolfgang został 13 grudnia 1581 roku nauczycielem (*officio Scholastico*) w miejscowej szkole³⁰ i w latach 1583(1584)³¹-1589 był w niej bakałarzem (Wolfgang „Sohre”), otrzymując od rady, oprócz normalnego uposażenia (*Besoldung*), 3 guldeny tzw. strawnego (*Zehrgeld, Tischgeld*)³². Inną osobą był Wolf „Sorer”, reprezentujący następną, szóstą generację rodziny Sore w mieście, wymieniony w 1614 roku w składzie miejscowej ławy sądowniczej³³, a wcześniej (w 1609 roku) występujący jako „Wolfgangus Sorau Schvebusiensis” na liście studentów uniwersytetu we Frankfurcie³⁴.

Wygląda na to, że na początku XVII wieku była to najwyższa funkcja, jaką pełnił reprezentant rodziny Sore w organach władz i instytucjach lokalnych. Nie

²⁴ *Aeltere Universitäts-Matrikeln. I. Universität Frankfurt a. O.*, hrsg. von E. Friedlaender, Bd. I (1506-1648), Leipzig 1887, s. 100 (Publicationen aus den K. Preußischen Staatsarchiven, Bd. 32).

²⁵ H. F u n c k, *op. cit.*, s. 4.

²⁶ G. Z e r n d t, *op. cit.*, s. 215 oraz S.G. K n i s p e l, *op. cit.*, s. 212.

²⁷ H. F u n c k, *op. cit.*, s. 4.

²⁸ G. Z e r n d t, *op. cit.*, s. 258 (Caspar „Sohr”) oraz S.G. K n i s p e l, *op. cit.*, s. 213 (Caspar „Sohre”); wystąpił jako radny również między rokiem 1588 a 1592 w dokumencie wystawionym dla cechu kowali w Świebodzinie – zob. K.-L. T h a t e r, *Aus alten Schwiebusser Innungsladen, „Schwiebuser Stadt- und Landbote. Festaussgabe zur 600-Jahr-Feier der Stadt Schwiebus”*, Mai 1935, s. 14 (Caspar „Sohre”).

²⁹ *Aeltere Universitäts-Matrikeln*, s. 237 – jako Wolfgangus „Soren”; na liście wpisów występuje równocześnie z dwoma innymi świebodzinianami: Melchiorem Redlichem i Georgiem Treibe.

³⁰ G. Z e r n d t, *op. cit.*, s. 217 – w oryginale: „die Luciae”; wzmianka w księdze kościelnej pozostaje w sprzeczności z informacją, że w latach 1580-1583 bakałarzem był Christoph Calixtius (Kalischke) – zob. *ibidem*, s. 236, por. H. F u n c k, *op. cit.*, s. 4.

³¹ Datę 1583 przyjmujemy za S.G. K n i s p e l e m, *op. cit.*, s. 236; G. Z e r n d t, *op. cit.*, s. 236 podaje lata 1584-1589.

³² *Ibidem*, s. 236; S.G. K n i s p e l, *op. cit.*, s. 232 oraz H. F u n c k, *op. cit.*, s. 4.

³³ G. Z e r n d t, *op. cit.*, s. 220.

³⁴ *Aeltere Universitäts-Matrikeln*, s. 536.

odnotowujemy bowiem wśród kilkudziesięciu ewangelickich radnych miasta w okresie 1602-1650 żadnego o nazwisku Sore³⁵. Z późniejszego czasu mamy wyłącznie ogólną wiadomość, że w końcu XVII wieku wśród protestanckich rodzin Świebodzina występuje również nazwisko „Sohr”³⁶, nieobecne już zupełnie w połowie następnego stulecia³⁷.

Podane informacje o koligacjach rodziny Sore należy rozszerzyć o jeszcze jedną, zwłaszcza że dotyczy samego Agricoli. Chodzi o szwagra (męża siostry lub kuzynki) Martina – doktora Georga Klocke, w 1521 roku jeszcze studenta uniwersytetu we Frankfurcie³⁸, równocześnie pełnomocnika swojej matki Stanisławy Klocke (Kloke), żony Stenzela, w sprawie zapisu testamentowego³⁹. Był on później, w latach 1543 i 1544, ławnikiem sądu miejskiego i zmarł w 1547 roku⁴⁰.

Spróbujmy najpierw podsumować znane nam dane o związkach rodzinnych, a zatem środowisku społecznym i towarzyskim, w którym funkcjonowała rodzina Sore w pierwszej połowie XVI wieku w Świebodziźnie (z późniejszego okresu brak nam konkretnych przesłanek). W pierwszym pokoleniu związku powinowactwa wiązały rodzinę Sore z bliżej nam nieznaną rodziną Burggraff (siostra Hansa Burggraffa była żoną Hansa Sore), natomiast koicje w drugim pokoleniu zbliżyły ich do podobnie nieznannej rodziny Peschke (Anna, żona Kaspara Sore) oraz do, już wspomnianej, wpływowej rodziny Glocke. Jeśli z kolei spojrzymy całościowo na zajęcia i urzędy pełnione przez przedstawicieli tej rodziny oraz ich status majątkowy, to wyłoni nam się obraz ich karier zawodowych oraz ewentualnego awansu społecznego. Hans Sore, ojciec Agricoli, był zaliczany do tzw. *Ackerbürgern*, czyli mieszczan posiadających i uprawiających ziemię w samym mieście i jego najbliższej okolicy⁴¹. Te tradycje dotyczyły również jego syna Kaspara, jego wnuków – Hansa (kupił dom z zagrodą) i zapewne Georga oraz Michaela, który nabył ogród (działkę)

³⁵ Por. G. Z e r n d t, *op. cit.*, s. 258 oraz S.G. K n i s p e l, *op. cit.*, s. 213-215; nie wiemy, czy jakikolwiek związek ze Świebodzińnem mieli trzej pozostali studenci z Frankfurtu: w roku 1599 – Adam „Sorer” i w roku 1628 – Georg „Sorer”, określani jako frankfurczycy oraz w roku 1609 – Marcin „Sorer” ze Strzelnik – zob. *Aeltere Universitäts-Matrikeln*, s. 437, 533 i 697.

³⁶ G. Z e r n d t, *op. cit.*, s. 354 (na podstawie zestawienia H. Berthold); o dwóch różnych listach mieszczan z 1686 r. – zob. S.G. K n i s p e l, *op. cit.*, s. 70.

³⁷ Zob. *ibidem*, Anhang II (wykaz mieszczan).

³⁸ *Aeltere Universitäts-Matrikeln*, s. 60 („Gregorius Glocke”); o rodzinie Klocke (Klogke), notowanej od połowy XV w. zob. również H.Ch. S c h a l l, *op. cit.*, s. 321.

³⁹ G. Z e r n d t, *op. cit.*, s. 184-185; por. H. F u n c k, *op. cit.*, s. 5 oraz *Statuty miasta Świebodziń[a] z roku 1678*, red. W. Zdanowicz, Świebodziń 1993, Suplement, s. VIII.

⁴⁰ Szerzej o nim zob. H. F u n c k, *op. cit.*, s. 5; tam również informacja o „Joannesie Cloke”, frankfurckim studencie w 1523 r. (por. jeszcze *Aeltere Universitäts-Matrikeln*, s. 62); M. Agricola przesłał dr. G. Glocke egzemplarz autorski swoich „Rudimenta musices” z 1539 r. – zob. H. F u n c k, *op. cit.*, s. 5.

⁴¹ H. F u n c k, *op. cit.*, s. 3; rodziny Sore nie odnotowujemy jeszcze wśród pierwszych imiennych nadań książeńcych dla tutejszych mieszczan z 1455 r. – zob. S.G. K n i s p e l, *op. cit.*, s. 272-275. O kategorii „Ackerbürger” zob. np. W. D z i e w u l s k i, *Zaludnienie Śląska*

na jednym z przedmieść miasta. Zatem przynajmniej do połowy XVI wieku rodzina Sore w linii Martina to reprezentanci kategorii mieszczan-rolników, podstawowej grupy społecznej ówczesnego stanu mieszczańskiego małych, półrolniczych ośrodków, wiążąca fundament swojej egzystencji z uprawą roli.

Pozycja majątkowa poszczególnych osób była różna, ale część z nich wyraźnie się wzbogaciła, nabywając lub dziedzicząc nowe nieruchomości w mieście (Kaspar, Hans, Michael); innych stać było na hojne darowizny (Georg). Widać przy tym także istotne symptomy rosnącego awansu społecznego: Matern Sohre, w nowym zawodzie rzemieślnika, umiera jako mistrz sukienniczy, a Michael jako pierwszy studiuje we Frankfurcie; po nim wykształcenie wyższe zdobyli jeszcze Wolfgang (druga połowa XVI wieku) i Wolf (początek XVII wieku). Majątek i pozycja społeczna rzutowały z kolei na szacunek i autorytet wśród społeczności lokalnej. Najwcześniej szersze uznanie uzyskał Kaspar, którego identyfikujemy z jednym z dwóch ławników sądu dworskiego. Następnym był Wolf Sohre, dwukrotnie radny miejski oraz prowizor kościelny. Michael natomiast został ławnikiem sądu miejskiego, podobnie jak na początku swojej kariery Caspar Sohre, potem dwukrotnie rajca w radzie miejskiej. Rosnący status społeczny rodziny podtrzymali zarówno Wolfgang (bakałarz w miejscowej szkole łacińskiej), jak i Wolf (ławnik miejski). Jak widać, oprócz awansu majątkowego, przedstawiciele rodziny Sore, zdobywając nowe umiejętności i wykształcenie, weszli, głównie w drugiej połowie XVI wieku, do wąskiego grona środowisk decyzyjnych miasta (sądy, rada miejska, szkoła, rada parafialna) i uzyskali oraz utrzymali wyższą pozycję społeczną niż ich przodkowie.

Rozważmy teraz kwestię brzmienia nazwiska rodziny Sore, które w biografjach Martina Agricoli jest przytaczane w różnych wersjach. Wydaje się, że jego znane ze źródeł typy i ich warianty grupują się wokół dwóch odmian, zasadniczo nieróżniących się tematem (podstawą). Pierwsza, starsza (znana w prawie wszystkich pokoleniach do roku 1614) ma formę „Sore” (1505, 1518, 1536, 1537, 1543, 1550, 1552) i wiele wariantów („Sorow” – 1489, 1501, „Soror” – 1530, „Sorer” – 1614 i jego mutację łacińską „Sorerus” – 1581)⁴². W pewnym związku z tą kategorią pozostają warianty „Soren” (1574) i „Sorau” (1609), o mniejszej wartości informacyjnej, bo odnotowane poza Świebodzinem, w zapisach immatrykulacyjnych uniwersytetu we Frankfurcie⁴³. Druga, młodsza (znana z lat 1548-1592 i roku

w końcu XVI i początku XVII wieku, „Przegląd Zachodni” 1952, R. VIII, Zeszyt dodatkowy (Studia śląskie), s. 450.

⁴² Z roku ok. 1580 mamy jeszcze informację o Margarecie „Sor”, żonie Caspara Hirsekorna ze Skąpego, najpewniej pochodzącej ze Świebodzina – zob. *Neumärkisches Geschlechterbuch*, hrsg. von B. Koerner, Bd. I, Görlitz 1936, s. 185 (Deutsches Geschlechterbuch, Bd. 93).

⁴³ Pierwszy student we Frankfurcie został jednak odnotowany pod nazwiskiem „Sore” (1547 r.) – zob. *Aeltere Universitäts-Matrikeln*, s. 100. W przypadku Wolfa „Sorau” możemy mieć

1686) ma formę „Sohre” (1548, 1557, 1577, 1583/84-1589, 1588-1592) oraz wariant „Sohr” (1552, 1568, 1588-1592 i 1686)⁴⁴. Widać z tego zestawienia, że zapis „Sore” był pierwotnym i dopiero od połowy XVI wieku używano obu odmian nazwiska, często wymiennie. Dodatkowo przegląd łączny imion w rodzinie Sore, podobnie jak brzmienie nazwiska, można sklasyfikować chronologicznie. Do czwartego pokolenia (około 1525 roku) reprezentują one w większości raczej typową grupę imion zapożyczonych z chrześcijaństwa i związanych jeszcze z tradycjami średniowiecza, czyli okresu przedreformacyjnego (Hans-Johann, Kaspar, Bartholomäus, Martin/Matern, Michael, Georg; od trzeciego pokolenia dodatkowo Wolf/Wolff). Następnie (około 1550 roku) występuje już wyłącznie imię Wolf (Wolfgang), wyznacznik czasów mody na narodowe nazwy osobowe. Mamy również przynajmniej trzy przypadki dziedziczenia imion przez descendentów, jak w wielu podobnych sytuacjach, nawiązujących prawdopodobnie do imion dziadków (Hans, Kaspar, Wolf/Wolfgang).

Na podstawie wskazanych danych możemy się pokusić o próbę wyznaczenia generacji rodziny Sore i ich wzajemnych związków⁴⁵. Jeśli założymy, że na każde stulecie przypadają zwykle trzy pokolenia, to dla około 200 lat obecności rodziny Sore w Świebodziźnie (znane daty roczne: 1486-1686⁴⁶) należy przyjąć istnienie sześciu-siedmiu generacji, prawdopodobnie w różnych liniach. Pierwszym znanym przedstawicielem rodziny, inicjującym zestawienie genealogiczne, byłby Hans Sore, ojciec Agricoli, urodzony około 1450/1455 roku, jak można wnosić z możliwej daty urodzenia jego starszego syna – Kaspara (około 1480 roku) i przyjmowanej daty przyjścia na świat Martina, czyli 1486 roku⁴⁷. Oprócz Kaspara i Martina miał on także prawdopodobnie trzeciego syna – Bartholomäusa, zmarłego w 1536 roku⁴⁸. Z inną

do czynienia z podwójnym błędem, zarówno w brzmieniu nazwiska (skojarzenie z nazwą Soraw/Sorau – Żary), jak i określenia pochodzenia „Schwebusiensis” = Schwebusensis.

⁴⁴ Zapisy nazwiska w brzmieniu „Sore” (wraz z jego głównymi wariantami) mamy z różnych źródeł (wypisy H. Funcka z ksiąg sądowych, wpisy immatrykulacyjne, G. Zerndt) i występują one w nich raczej zamiennie; w przypadku zapisów typu „Sohre” i „Sohr”, oprócz zróżnicowanych źródeł (wypisy G. Zerndta z księgi kościelnej, G. Zerndt, S.G. Knispel) i częściowo podobnej wymiennosci, tylko S.G. Knispel konsekwentnie stosuje zapis jednolity – „Sohre”; pewnym „łącznikiem” między zapisem pierwotnym a wtórnym jest przykład Wolfganga, bakałarza z lat 1583(84)-1589, raz występującego pod nazwiskiem „Soren”, innym razem „Sorerus” czy nawet „Sohre”.

⁴⁵ Podejmujemy tę kwestię, ponieważ nie zainteresował się nią właściwie H. F u n c k (op. cit., s. 3-5), który nie zauważył istnienia różnic filiacyjnych, a generacje wydzielił bezkrytycznie, nie określając m.in. ich delimitacji.

⁴⁶ Podobny wynik otrzymamy, jeśli punktem wyjścia będą możliwe daty urodzeń pierwszego i ostatniego reprezentanta rodziny Sore (ok. 1450/1455 r. – ok. 1650 r.).

⁴⁷ Choć kwestia pozostaje dyskusyjna, zakładamy że podany przez współczesnych rok 1486 (zob. H. F u n c k, op. cit., s. 6-7) jest możliwy do zaakceptowania.

⁴⁸ Przyjmujemy założenie o jego bliskim pokrewieństwie z linią Hansa na podstawie faktu dziedziczenia przez Kaspara domu po nim w roku 1536. W innym możliwym wypadku musiałby on być młodszym, bezdzietnym bratem Hansa.

linią w trzecim pokoleniu mamy zapewne do czynienia w przypadku najstarszego w nim i zmarłego w 1557 roku Materna (Martina) Sohre⁴⁹, którego prostą filiację z wymienionymi osobami wykluczają: wiek (przyjmujemy, że urodził się przed rokiem 1500) i zawód (sukiennik), a przede wszystkim, mimo pełnoletności, brak praw do dziedziczenia nieruchomości po Kasparze. W trzeciej generacji mamy bezsprzecznie jeszcze dwóch synów Kaspara – Hansa i Georga oraz Wolfa/Wolffa Sohre (Sohr), chyba spokrewnionego w prostej linii z Maternem (mógł być jego bratem), bo wyłączonego jak on ze spuścizny rodzinnej w 1543 roku, mimo podobnie niewątpliwej pełnoletności (został radnym w 1548 roku⁵⁰). Do czwartego pokolenia należą Michael (urodzony najpóźniej około 1525 roku⁵¹) i Caspar Sohre (Sohr). Ten pierwszy, nosząc tradycyjne nazwisko Sore (zapis immatrykulacyjny), jest zapewne nieco starszy od Caspara i robi szybszą niż on karierę urzędniczą⁵². Ze względu na wiek i ową karierę zaliczamy go do linii Materna-Wolfa. Caspara natomiast można najpewniej traktować, uwzględniając prawdopodobną datę urodzin i imię (wnuk Kaspara), jako syna Hansa lub Georga. W piątej generacji możemy pewnie odnotować tylko jedną osobę: Wolfganga Sore (Sohre), syna Michaela Sore (wiek, wykształcenie, imię dziadka – Wolfa). Nie wiążemy z nim kolejnych męskich potomków rodziny Sore/Sohre, ponieważ wiemy, że najpewniej opuścił on Świebodzin po 1589 roku⁵³. Szóste pokolenie w związku z tym reprezentuje Wolf „Sorer” („Sorau”), mogący być zarówno synem nieznanego z imienia potomka Caspara, jak i Michaela. Kończy tak zrekonstruowany, choć na pewno niepełny, rodowód rodziny Sore/Sohre znów anonimowy męski przedstawiciel rodziny z 1686 roku („Sohr”), któremu nie potrafimy przypisać związków z żadną z dwóch wytypowanych linii, ale możemy przyjąć, że jeżeli reprezentował kolejne, siódme pokolenie, to był wówczas w zaawansowanym wieku (urodził się około 1620 roku⁵⁴).

Ustalenia, do których doszliśmy, pozwalają stwierdzić trwałą obecność rodziny Sore w Świebodzinie od połowy XV wieku do końca XVII stulecia. Z dwóch odnotowanych linii prawdopodobnie linia Martina Agricoli przeszła drogę głębszego awansu społecznego, od kategorii tzw. *Ackerbürgern* (mieszczan-rolników)

⁴⁹ Istnieje teoretycznie możliwość, że zmarł w młodym wieku, ale skoro był mistrzem sukienniczym, to w 1543 r. (spadek po Kasparze) musiał już być pełnoletni, bo mistrzem zostawało się zwykle w wieku ok. 30 lat, jak na to wskazują znane materiały porównawcze z XVI w. – zob. np. dane z cytowanego artykułu H.Ch. S c h a l l a oraz zestawienia w *Neumärkisches Geschlechterbuch*.

⁵⁰ Zwykle na stanowisko radnego awansowało się ok. 40./45. roku życia – por. *ibidem* (rodzina Balleke).

⁵¹ Przyjmujemy, że rozpoczynając studia, miał ok. 20 lat; podobnie dla Wolfganga wychodzimy od daty urodzin ok. 1555 r., a dla Wolfa – ok. 1590 r.

⁵² Miało na to przypuszczalnie wpływ jego wykształcenie uniwersyteckie.

⁵³ Zob. przyp. 31.

⁵⁴ Gdyby się urodził ok. 1650 r., to byłby reprezentantem już ósmego pokolenia.

po kategorię wykształconych mieszczan-urzędników, ilustrując szerszy proces przemian miejscowego stanu mieszczańskiego w szczytowym okresie rozwoju miasta. Również ona dłużej kontynuowała tradycje pierwotnego brzmienia nazwiska Sore, gdy tymczasem jej krewni z drugiej linii używali jako pierwsi od połowy XVI wieku nazwiska w odmianie Sohre. Cała rodzina, jak większość ówczesnych świebodzińian, opowiedziała się po stronie protestantyzmu i z nim związała swoje lokalne kariery (ewangeliccy rajcy i ławnicy, prowizor kościelny, nauczyciel szkoły łacińskiej). Utraciła tę szczególną pozycję w początkowym okresie kontrreformacji (około 1630 roku) i odtąd notowana była tylko okazjonalnie (okres zastawu brandenburskiej enklawy świebodzińskiej po 1686 roku). Zupełny brak późniejszych informacji o niej może sugerować emigrację ze Świebodzina (przykład Wolfganga) lub dalsze obniżenie jej statusu społecznego.

Do biografii Agricoli, który opuścił miasto około 1510 roku, nasza analiza wnosi istotny walor potwierdzający trudne drogi indywidualnego awansu mieszczan w początkach XVI wieku, ograniczanego ogólnie złą sytuacją gospodarczą, sztywnymi regułami dziedziczenia, brakiem autonomii i szans zdobycia wykształcenia. Zmiany na lepsze, których nie doświadczył Martin, nastąpiły dopiero w czasach kolejnej generacji jego rodziny w Świebodziźnie.

Marek Nowacki

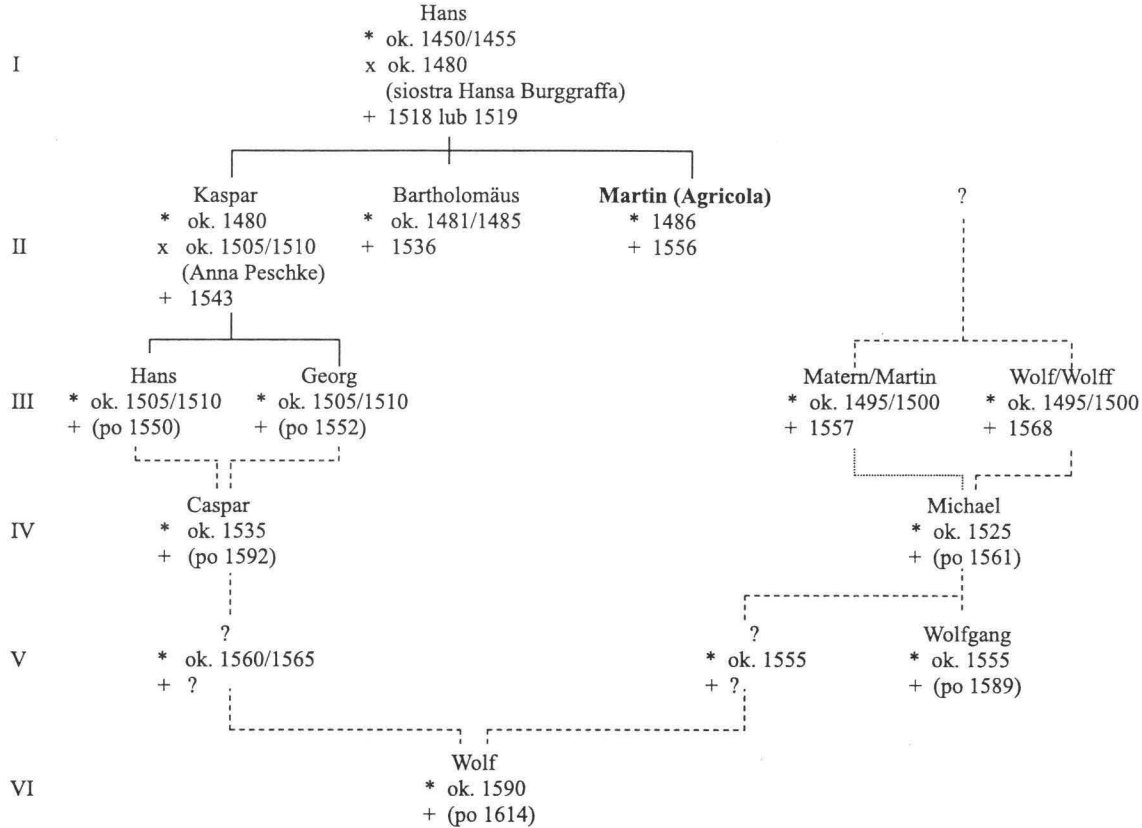
DER SCHWIEBUSISCHE FAMILIENKREIS MARTIN AGRICOLAS

Z u s a m m e n f a s s u n g

Seit den Zeiten der Herausgabe der Arbeit von Heinz Funck (1933), herrscht die allgemeine Meinung, dass Martin Agricola (Sore), der bekannte Kantor aus Magdeburg, der einzigartige frühprotestantische Komponist und Meister der Musiktheorie, aus der schlesischen Stadt Świebodziń (Schwiebus) stammte. Die genauen Studien erlaubten, dass wir heute mehr nicht nur über diese Person wissen, aber gleichzeitig die bestimmten Informationen ergänzen oder korrigieren können. Martin Agricolas Leben wurde schon von H. Funck, dem Kronist S.G. Knispel, oder dem Autor der größten Monographie der Stadt Świebodziń – G. Zerndt – beschrieben. Gleichzeitig wurden auch die Forschungen des Familienkreises Sore fortgesetzt. Sie war in der Stadt binnen 200 Jahren bekannt. Ein Teil der Familie wurde, dank ihren finanziellen Status, aus der Kategorie der Ackerbürger erhoben. Im Laufe der Zeit übernahmen sie die wichtigsten Ämter: *Landrat, Magistratbeisitzer, einzelne kirchliche Ämter*, Lehrer. Sie waren meistens gut ausgebildet und verfügten über ein Vermögen, das ihnen wichtige Rolle im gesellschaftlich-öffentlichen Leben der Stadt zu spielen erlaubte. Diese einzelnen Karrieren waren meistens mit dem Konfessionellem Charakter der Stadt verbunden zwischen der zweiten Periode des 16. und ersten Jahren des Dreißigjährigen Krieges. Im Vergleich zu diesen Zeiten, lebte Agricola und litt schlechte ökonomische Konjunktur und immer wechselnde Politik. Er hatte also eine instabile Grundlage für seine Entwicklung.

Die genealogische Analyse des Materials ergab, dass es noch mindestens zwei andere Äste der Familie in Świebodziń existieren müssten. Sie unterschieden sich von sich selbst, indem sie ein anderer gesellschaftlichen Status hatten. Der Name „Sore“, der von dem Martin Agricola benutzt wurde, scheint heute älter als „Sohre“ zu sein.

Krąg rodzinny Martina Agricoli (próba rekonstrukcji)

linia ciągła – filiacja pewna; linia przerywana – filiacja prawdopodobna; linia kropkowana – filiacja hipotetyczna;
uwzględniono tylko męskich przedstawicieli rodziny